

aankoop	atlas	bewust	definitief	enz. (enzovoort)	geval
aankruisen	atmosfeer	bewustzijn	deksel	erachter komen	gevoelig
aanleg	(dampkring)	bezetten	delen door	eraf	gewicht
aanleggen (maken)	auteur	bezighouden	delen (zich)	erbij	gewoonlijk
aanleiding	automatiseren	met (zich)	deler	erfelijk	gewoonte
aannemen	B acterie	bezit	deling	ertussendoor	gewricht
(veronderstellen)	balans	bezitten	demonteren	ervaren	gezamenlijk
aanpassen	balk	bezitting	denken om	ervaring	gieten
aanpassen (zich)	bankbiljet	bezorgen	dergelijk	etmaal	gif
aanschaf	bankrekening	bieden (bod	desnoods	even (getal)	giftig
aanschaffen	bankrekening	uitbrengen)	detail	evenaar	globaal
aansluiten	basis	bij voorbaat	deugen	evenals	gloeien
aansluiting	batterij	bijbehorend	diagonaal	evenaren	gloeilamp

Aan de slag met de **BASISLIJST**
SCHOOLTAALWOORDEN

aardbeving	begroting	bloedvat	dikte	experiment	grind
aardbol	behaard	blok	direct	explosie	grof
aardgas	behandeling	blussen	divers	export	grofmazig
aardolie	beheersing	bodem	dm (decimeter)	exporteren	grondig
aardoppervlak	behoefte	bol	documentatie	F abrikant	grondstof
abonnement	behoefte hebben aan	bon	dodelijk	factor	grondwet
absoluut	behoorlijk	bondig	doel	failliet	grootte
achten	behoren (bij/tot)	boomstam	doelstelling	feit	grotendeels
achterblijven	behoren (zou moeten)	borst	dompelen	fel	gum
achtereenvolgens	behoud van	bot	door middel	fig. (figuur)	gunnen
achtergrond	beïnvloeden	botsen	van (d.m.v.)	fijnmazig	gunstig
actie	bekende (de)	botsing	doorbuigen	fokken	H aak
actief	belang	bovenaanzicht	doordat	formule	haakje
activiteit	belasting	bovenal	doorgaan	formulier	halen uit
ademhaling	beleid	bovenstaand	doorgeven	fornuis	halveren
administratie	belemmeren	bovenzijde	doorheen	foutief	handel
advertentie	belemmering	brandbaar	doorlaten	functie	handelaar
advies	beletten	branding	doorlezen	fungeren	handelen
adviseren	belonen	brandstof	doorlopen	G aan om	handhaven
afb. (afbeelding)	beloning	breedte	doormidden	garanderen	hanteren
afbakenen	benodigde	breuk (getal)	doornemen	garantie	hechten
afbreken	benodigdheden	breuk (kapot)	doorslag geven	gaskraan	hedendaags
afdekken	benoemen	broeden	doorsnede	gebergte	heelal
afdeling	benoeming (functie)	bron (water)	doorsnijden		heen en weer
afgeven	beoordelen	bron (oorsprong)			

Lies Alons

Femke Scheltinga

September 2015

HET BELANG VAN WOORDENSCHAT IN DE ZAAKVAKKEN

De woordkennis van een leerling is cruciaal voor het succes bij begrijpend lezen. Als je veel woorden uit een tekst kent, begrijp je de tekst die je leest beter. En al lezende leer je steeds meer nieuwe woorden bij doordat je de betekenis uit de context afleidt. Andersom geldt natuurlijk ook dat leerlingen met een kleine woordenschat vaak moeite hebben met tekstbegrip. Dit kan ervoor zorgen dat ze minder gemotiveerd raken om veel te lezen en zo ook hun woordenschat niet verder uitbreiden. Om te voorkomen dat leerlingen de teksten bij de zaakvakken niet kunnen begrijpen, is het dus van groot belang om aandacht aan woordenschat te besteden.

In de zaakvakken komen leerlingen met vaktaal- en schooltaalwoorden in aanraking, zowel in de schoolboeken als tijdens de mondelinge instructie. Om de teksten te kunnen lezen en de uitleg te kunnen volgen moeten leerlingen een groot deel van deze woorden (leren) kennen. In de uitleg, verschillende lesactiviteiten en opdrachten moet aandacht worden besteed aan de betekenis van deze woorden. Daarnaast moeten leerlingen worden gestimuleerd om veel teksten te lezen zodat ze zich de nieuwe woorden eigen maken en hun woordenschat kunnen uitbreiden.

De *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* geeft zicht op de woorden waar het om gaat in de vaklessen en aan welke woorden de docent aandacht moet besteden. De lijst geeft een overzicht van 1600 woorden die in de context van de vakken biologie, wiskunde, natuurkunde, mens & maatschappij en economie gebruikt worden maar geen echte vaktermen of alledaagse, algemene Nederlandse woorden zijn. Het zijn woorden die alle leerlingen moeten kennen om de lessen en de vakteksten goed te kunnen begrijpen. Niet alle leerlingen zullen deze woorden al voldoende beheersen, hoewel ze vaak al wel in het basisonderwijs aan bod zijn gekomen. Het is daarom van belang om aan deze woorden blijvend aandacht te besteden in de brugklas of onderbouw van het vmbo zodat leerlingen de woorden volledig gaan beheersen en kunnen gebruiken. Alle leerlingen profiteren hiervan: door aandacht aan de woorden te besteden wordt de woordenschat vergroot en verdiept, wat belangrijk is voor een goede leesvaardigheid en een goed (tekst)begrip.

Door met alle vakdocenten gezamenlijk te werken met de *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* bouw je aan een gemeenschappelijke woordenschat. Als vakdocent ken je na verloop van tijd de woorden waaraan aandacht besteed moet worden en je weet welke woorden zéker gekend worden. Ook weet je welke leerlingen een beperkte woordenschat hebben of nieuwe woorden met meer moeite oppikken. In deze werkwijzer wordt beschreven hoe je als vakdocent met de Basislijst Schooltaalwoorden vmbo aan de slag kunt gaan.

OM WELKE WOORDEN GAAT HET?

Voor de *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* zijn woorden geselecteerd die van belang zijn voor het begrijpen van teksten in de vakken. Een verantwoording waarin de wijze van woordselectie wordt toegelicht is beschikbaar op www.itta.uva.nl.

Het zijn geen echte vaktermen, maar wel woorden die veel en vaak in de verschillende teksten en lesboeken van het vak gebruikt worden. Voor de selectie van vaktermen is gekeken in de methoden die veel gebruikt worden in het vmbo. De basislijst bestaat uit 1600 woorden:

- 350 algemene schooltaalwoorden
- 250 algemene vaktaalwoorden biologie
- 250 algemene vaktaalwoorden mens & maatschappij
- 250 algemene vaktaalwoorden wiskunde
- 250 algemene vaktaalwoorden natuurkunde
- 250 algemene vaktaalwoorden economie

beperken	budget	doorzichtig	gebied	hefboom
beperkt	buigen	dosis	gebit	helaas
beredeneren	buis	draagkracht	geboortecijfer	helder
bereid zijn	burger	draaibaar	gebrek	hemellichaam
bereik	C el	driehoek	gebruik	herhaaldelijk
bereikbaar	centraal	drijven	gebruik maken van	herhalingsopgave
bereiken	centrum	drogen	gebruikelijk	herhalingsstof
berekenen	cheque	dubbel	gedachte	herkennen (aan)
berekening	cilinder	duwen	gedeelte	hersenen
beroep	circa (ca.)	dwars	gedrag	het geval zijn
beschaafd	cirkel	E b	gedurende	het mis hebben
beschermen	cm (centimeter)	echo	gegeven	heup
bescherming	cm ² (vierkante	echter	gegevens	heuvel
beschikbaar	centimeter)	economie	gehalte	hinder
beschikken over	cm ³ (kubieke	een rol spelen	geheel	hitte
beschouwen	centimeter)	een stuk of	geheugen	hoe ..., des te ...
beschrijven	combinatie	eenheid	gekoeld	hoe ..., hoe ...
beschrijving	combineren	eenmaal	geldbedrag	hoek
beslissen	communicatie	eenzijdig	gelden voor	hoes
beslist	communiceren	eetbaar	geleidelijk	hoeveelheid
besmettelijk	compensatie	effect	gelijk aan	hoewel
besparen	compleet		gelijkenis	hogedrukgebied
bespreken			gelijkmatig	holte

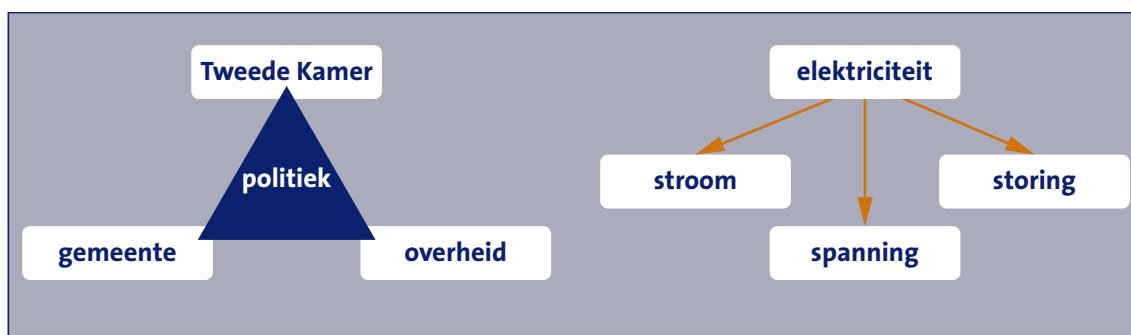
5 TIPS VOOR DE VAKDOCENT ÉN DE DOCENT NEDERLANDS

Hierna wordt per bladzijde een tip behandeld voor het gebruik van de *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* in de klas.

Kies een beperkt aantal (doel)woorden

Selecteer 4 á 6 vaktaalwoorden en schooltaalwoorden die nodig zijn om over de lesstof te kunnen praten en schrijven. Naast de vakbegrippen uit de lesinhoud, kies je algemene vaktaalwoorden en schooltaalwoorden. Zorg ervoor dat deze woorden zichtbaar zijn in het klaslokaal door ze op een poster of (digi)bord te schrijven. Je kunt zo als docent herhaald naar de woorden verwijzen en het biedt leerlingen de mogelijkheid om de woorden in te prenten. Het onthouden van nieuwe woorden is voor leerlingen bovendien gemakkelijker als ze het woord niet los of afzonderlijk krijgen aangeboden maar in samenhang met andere woorden. Je kunt de samenhang tussen woorden laten zien door van een woorddriehoek of een woordweb gebruik te maken.

Figuur 1 Woorddriehoek (mens en maatschappij) en woordweb (natuurkunde)

Schooltaalwoorden				
aanbieden	gebruik	ontbreken	uitsluitend	
aandachtig	gebruik maken van	onthouden	uitzoeken	
aan de weet komen	gedachte	onzeker	van belang zijn	
aangezien	gedurende	opbouwen	van buiten kennen	
aannemen	geheugen	opdrachtenboek	vandaar	
(veronderstellen)	geregeld	openbaar	vanwege	
aantekening	geschikt	opgeven	verantwoordelijk	
aantonen	gesloten	oplossen	verband (tussen	
aantreffen	geval	opmerken	/ met)	
aanvankelijk	gewicht	opmerking	verbinding	
aanwezig	gewoonlijk	optreden	verboden	
aanwijzing	gewoonte	opvangen (iemand)	verbonden (met)	broeden
achterblijven	gum	op zoek gaan	verdelen	cel
	gunstig	orde	vergelijken (met)	darmen
	haak	overblijven	vergroten	delen (zich)
	halen uit	over het algemeen	verhinderen	deling

2

Besteed aandacht aan het achterhalen van de betekenis van onbekende woorden

Voor het volledig begrijpen van een woord is het belangrijk dat leerlingen verschillende aspecten van woorden leren kennen. Beperk daarom de uitleg van woorden niet tot het geven van definities maar besteed aandacht aan verschillende aspecten van het woord: geef (of vraag) een definitie, synoniem of omschrijving en maak daarbij gebruik van filmpjes, voorwerpen of plaatjes, noem woorden die er ook bij horen, benoem het tegenovergestelde. Zorg ervoor dat leerlingen niet alleen luisteren maar actief betrokken worden bij het nadenken over de betekenis van een woord. Dit doe je door ze informatieve vragen te laten stellen bij een eenvoudige omschrijving van een woord. Je 'onderhandelt' als het ware over de betekenis. Als je dit vaker in de lessen doet, raken leerlingen gewend aan de werkwijze en stellen zij zelfstandig vragen.

Voorbeeld van betekenisonderhandeling

- Docent: 'In het geraamte zitten gewrichten. Bijvoorbeeld je kniegewricht.'
Wijst aan op een afbeelding van een geraamte. 'Wat is de eerste vraag die in je opkomt?'
- Leerling: 'Wat is een gewricht?'
- Docent: 'Een gewricht is de verbinding tussen twee botten die bewegen ten opzichte van elkaar.'
- Leerling: 'Waar zitten gewrichten?'
- Docent: 'Bijvoorbeeld je knie. Waar nog meer?'
- Leerling: 'Schouder.'
- Leerling: 'Elleboog en pols.'
- Docent: 'Inderdaad, dat zijn voorbeelden van gewrichten. Bij je elleboog komen de botten van je onderarm en bovenarm bij elkaar. En zo beweeg ik mijn arm.'
- Leerling: 'Hoe zitten de botten dan aan elkaar?'
- Docent: 'Pezen verbinden de botten aan elkaar.'
- Leerling: 'Oja, met voetbal is een keer een pees van mijn enkel verrekt.'

3 Laat leerlingen de woorden die ze hebben geleerd noteren

Om ervoor te zorgen dat de woorden beklijven of onthouden worden is het belangrijk dat de woorden herhaald aan bod komen in verschillende situaties en contexten. Als je de woorden door leerlingen laat vastleggen in een woordenschrift of woorddossier, kunnen zij zelfstandig of met hulp van de docent de woordbetekenissen terugzoeken en herhalen. De woorden kunnen worden genoteerd per thema of alfabetisch, met voorbeeldzinnen, definities of afbeeldingen. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld zelf afbeeldingen bij de woorden zoeken. In een woordenschrift staan de woorden die voor een leerling nieuw zijn. Je kunt leerlingen met elkaar laten oefenen aan de hand van hun eigen woordenschrift.

Aandachtspunten bij werken met een persoonlijk woordenschrift of woorddossier

- Geef tijd voor het laten noteren van de woorden.
- Maak duidelijk waar, wanneer en hoe de leerlingen de woorden opschrijven en oefenen.
- Maak de leerling zelf verantwoordelijk voor het noteren van onbekende en relevante woorden.
- Zorg ervoor dat leerlingen oefenen met de woorden uit hun schrift of dossier. Dit doe je ook door de woorden terug te laten komen in andere onderwijs- en leeractiviteiten.
- Spreek met andere vakdocenten af dat het (persoonlijke) leerdossier in alle vakken wordt ingevuld en gecontroleerd.

Woord	inwendig	Foto / tekening
Komt voor in:	<i>mijn boek biologie, les over het lichaam</i>	
Betekenis of vertaling	<i>inwendig is wat in het lichaam zit</i>	
Voorbeeldzin	<i>Alle organen die je niet ziet maar in het lichaam zitten zijn inwendig.</i>	
= hetzelfde	<i>van binnen, in het lichaam</i>	
≠ tegenovergestelde of wat het niet is	<i>uitwendig</i>	
Woorden die erbij horen	<i>lichaam, organen, bloedvaten</i>	

4 Stimuleer leerlingen om de woorden te gebruiken

Om de woorden aan te leren is het van belang dat de leerlingen de woorden niet alleen herkennen (=receptieve woordkennis) maar ook zelf kunnen gebruiken (=productieve woordkennis). Dit kan door ze na de uitleg direct de woorden te laten gebruiken in (schrijf)opdrachten of in interactie. Laat ze bijvoorbeeld de woorden in de tekst onderstrepen, bespreek daarna de betekenis en verwijst naar de tekst. Ook kun je leerlingen elkaar vragen over de woorden laten stellen in twee- of drietallen. Bijvoorbeeld: Wat is een ...? Waar vind je een ...? Hoe ziet een ... eruit? Wat kun je met ...? Je kunt verschillende lesactiviteiten inplannen eventueel met gebruik van online apps of tools. Zorg er ook voor dat de woorden in latere lessen nog eens herhaald worden en dat de leerlingen ook dan de woorden gebruiken.

Suggesties voor zowel mondelinge als schriftelijke herhaling van woorden

- Gebruik de woorden steeds opnieuw en vraag leerlingen naderhand of ze nog weten wat het woord betekent.
- Vraag leerlingen met de doelwoorden een korte samenvatting (een-minuut-spreekbeurt) van de vorige les te geven na een paar minuten voorbereiding.
- Laat leerlingen een tabel of schema invullen waarin ze begrippen categoriseren, bijvoorbeeld van geheel naar delen (vervoermiddel – auto, fiets, trein).
- Laat leerlingen extra teksten lezen met vergelijkbare informatie als in de vakboektekst.
- Laat leerlingen woorden en omschrijvingen, synoniemen of tegenstellingen bij elkaar zoeken.
- Laat een leerling een woord in gedachte nemen, de andere leerlingen proberen door het stellen van vragen te raden welk woord het is.
- Laat leerlingen een tekst met 'gaten' invullen: op de lege plek in de zin hoort een doelwoord.
- Maak een quiz over gebruikte woorden en begrippen (met gebruik van bijv. www.kahoot.it) of laat leerlingen reageren op woorden of op een vraag als 'aan welke woorden denk je nog meer bij het woord 'geraamte' (zie bijv. www.answer garden.ch).

5 Controleer of de leerlingen de woorden goed begrijpen, onthouden en gebruiken

Je kunt op verschillende manieren nagaan of de leerlingen de woorden goed begrijpen. Je kunt dit op speelse wijze doen tijdens verschillende werkvormen zoals hiervoor beschreven. Als je de leerlingen de woorden zelf actief laat gebruiken, kun je nagaan of ze de betekenis goed begrepen en onthouden hebben en het woord juist gebruiken.

Je kunt ook toetsen of de leerlingen de woorden beheersen door leerlingen naar definities, omschrijvingen of voorbeeldzinnen vragen. Je kunt ook gebruikmaken van een tekst met 'gaten' waarin de leerlingen de juiste woorden moeten kiezen of je kunt de leerlingen ook de opdracht geven een verslag of werkstuk te schrijven waarbij ze bepaalde woorden moeten gebruiken. Het moet duidelijk zijn dat zij extra punten kunnen verdienen als de woorden in de juiste context gebruiken.

Figuur 3 Kahoot is een online omgeving waarin je een quiz kunt maken. De leerlingen kunnen inloggen op hun telefoon en de vragen beantwoorden. Na elke vraag volgt er feedback. Op het smartboard wordt de totale score getoond.

MEER LEZEN

In verschillende publicaties worden mogelijke activiteiten beschreven om in de vakles actief met inhoud en de taal bezig te zijn.

Bolle, T. & Van Meelis, I. (2014). *Taalbewust beroepsonderwijs. Vijf vuistregels voor effectieve didactiek*. Bussum: Coutinho.

Broeckhof, K. (2013) Meer lezen, beter in de taal – vmbo. De effecten van lezen op taalontwikkeling. *Stichting Lezen*.

Verhallen, S. (2009). Laat leerlingen vooral lezen in het vak. Leesvaardigheid in vmbo en mbo. *Tijdschrift Les*, 27 (158).

MEER INFORMATIE?

Neem contact op met het ITTA : info@itta.uva.nl

produceren productie publiek puin realiseren (zich) reclame rekening rente reserve resteren retour risico ruilen salaris samenhangen met samenstellen schaars schade schadelijk schadeloos stellen schikken schuld service spaarweld splijting stempel stijging storting storten	waarschijnlijk waren (de) weegschaal wegen welvaart werkgever werkloos werkweek winkelbediende winkelier winkelpersoneel winst zakendoen zakenman zakgeld zelfstandig zenden	gelijkenis gemeen (gemeen- schappelijk) gemeente getijde getroffen zijn door godsdienst grens grind grondstof grondwet hedendaags heelal heersen (leider zijn) hemellichaam heuvel hogedrukgebied hoofdstad horizon houden aan (zich) huidig huishouden ijzel immigratie industrie instantie invoeren (het land inbrengen)	overvloed periode planeet plattegrond platteland polder politiek product profiteren provincie punt (plaats) ramp realistisch rechtbank rechten en plichten rechtvaardig recreatie reeks regeling regering revolutie richting rijk (het) route ruimtestation ruimtevaart samenleving satelliet	vruchtbaar vulkaan welzijn werelddeel westelijk wet wijk windrichting woestijn woonwijk vestigen (zich) zonnestelsel zuidelijk	gaskraan gehalte gekoeld gelijkmatic gemengd geur globaal gloeien gloeilamp golf graden handhaven hefboom het mis hebben herhaaldelijk hitte hoes hoofdzakelijk hoogteverschil hulpmiddel indeling ingrediënt inleiding inschakelen installeren intens in verbinding staan (met)	opvatting opzuigen parallel perfectie persen piek pols polen plas pomp poos proef reactie roeren ruiken ruimtelijk samentrekken (zich) schaal schakelaar schakelen schok signaal smelten snoer spanning spier spierkracht spoelen	zonne-energie zonnestraal zonnewarmte zuidpool zuigen zuiver zweven	
		M ens en maatschappij			N atuurkunde			W iskunde
aanleggen (maken) aansporen aardbeving aardbol achten achtergrond activiteit				aan de kook brengen aansluiting aardgas aardolie aardoppervlak absoluut afdekken afkoelen afleggen (afstand) aflezen afstellen			aanbrengen aankruisen aansluiten afbreken afkorten afleiden afmeting afname afronden afreksom afwezig afwijking afwisselend als volgt alvoren amper balk	
BASISLIJST SCHOOHTAALWOORDEN								
systeem talent tegenval tegoed te koop tekort tekortkomen ten gunste van ter grootte van term terugbetalen terugbetaling terugontvangen ter waarde van toestemmen	afgezien van afvoer afvoeren akkerbouw arbeidsmigrant armoede asielzoeker astronaut atlas atmosfeer (dampkring) auteur bedreigen behoud van beleid	inwoner jaargetijde jaartal kaart (land) kanaal kiesrecht klei klimaat kloof koers kolonie komeet kosmonaut kosmos kunstmaan	schaal (van een kaart) schipbreuk schuld (afbetalen) sfeer slaaf slachtoffer sluis sociaal- maatschappelijk sparen steenkool steil stemmen sterftcijfer sterrenhemel	afstoten alcohol aquarium as balans batterij bepalen beschermen besparen beton bevatten beweegbaar beweging bewijzen bliksem	isolatie kaarsvet kaarsvlam kamertemperatuur kern kleurloos km (kilometer) knal koelte kompas koker koper koppelen korrel krimpen	staaf staal stabiel stijgen stofje stollen stoom storing straal stromen stroom tl-buis toename toepassing toestand	beginpunt begrip behoorlijk beoordelen berekenen berekening bereik beschikken over beschrijving beslissen besteden bezetten bijhouden bijstellen bol	met (m met met met mid mid mm mini mini mis naa va naa naa